

Wandelpuzzeltocht

Afstand:

6 km

Hoogtepunten:

- Molen De Valk
- Museum Volkenkunde
- Morspoort
- Molen De Put
- Sieboldshuis
- Doelenpoort
- Hortus Botanicus
- Rijksmuseum van Oudheden
- Gravensteen
- Jan Pesijnhofje
- Pieterskerk
- Sint Annahofje
- Museum "Het Leids Weverhuis"
- Zijlpoort
- Hooglandse Kerk
- Leiden American Pilgrim Museum
- De Burcht
- Koornbrug
- Stadhuis
- De Waag
- Rijksmuseum Boerhaave
- Lakenhal

Leiden

Wandelpuzzeltocht door Leiden

Welkom in de sleutel- en lakenstad van Nederland!

- In deze wandelpuzzeltocht van ongeveer 6 km worden 34 multiple choice vragen gesteld over allerlei interessante bezienswaardigheden die je op je route door Leiden zult tegenkomen. De antwoorden op deze vragen zijn soms eenvoudig te vinden op informatieborden die vlak bij - of tegen de gevel van - de desbetreffende bezienswaardigheid zijn aangebracht. Er zijn echter ook een aantal vragen die je niet zo maar 1-2-3 kunt beantwoorden. Hierbij is het de bedoeling dat je de bezienswaardigheid of attractie daadwerkelijk bezoekt óf raad vraagt bij de VVV c.q. de plaatselijke bevolking. Uiteraard staat het je vrij om het internet te raadplegen. Kortom: Aan jou de keuze hoe je de puzzeltocht maakt!
- Het is niet noodzakelijk om de wandelpuzzeltocht vanaf vraag 1 te doorlopen. Je bepaalt zelf bij welke vraag je wilt beginnen;
- In de puzzel kom je achter de antwoorden bij vraag 18 t/m 34 de volgende notatie tegen: A<getal> -> P<getal>. Voorbeeld: A3 -> P7. Dit betekent dat de letter achter het antwoord op vraag 3 de 7^e letter vormt van de oplossing van deze wandelpuzzeltocht (NB: De letter "A" staat voor "Antwoord", de "P" voor "Positie");
- De tocht kan het beste in de periode **april t/m half oktober** worden gemaakt. De kans dat alle toeristische voorzieningen open zijn, is dan het grootst.
- Alle antwoorden van deze wandelpuzzeltocht kun je terugvinden op: <https://www.puzzeltochtonline.nl/wandelpuzzeltochten/nederland/zuid-holland/leiden/antwoorden>
- Heb je vragen over deze wandelpuzzeltocht? Laat het ons weten via: info@puzzeltochtonline.nl.
- We wensen je veel plezier toe bij het maken van deze wandelpuzzeltocht!

Gemeentewapen van Leiden

Belduna

Legenda

- Routebeschrijving puzzeltocht
- Toeristische informatie

Colofon

Tekst, fotografie en vormgeving:
Copyright puzzeltocht:

Marco Durieux
©2018-2023 Belduna

We beginnen onze toeristische puzzeltocht bij Molen "De Valk", direct gelegen naast parkeergarage "Lammermarkt". Deze bezienswaardigheid ligt slechts op 400 meter afstand van Station Leiden Centraal.

Molen "De Valk" is een hoge stellingmolen van baksteen voor het malen van koren. Hierin bevinden zich twee woningen bestemd voor de oorspronkelijke eigenaren. Het is ook de derde molen op het Valkenburger bolwerk. De eerste werd gebouwd in 1611. Deze werd in 1667 vervangen door een nieuwe molen. Deze werd op haar beurt in 1743 vervangen door de huidige molen. Sinds 2000 is **Molen "De Valk"** weer maalvaardig en behoort tot het Leidse erfgoed.

1. Vanaf welke etage begint het molenbedrijf?
  - a. Vanaf de 2^e etage A
  - b. Vanaf de 3^e etage H
  - c. Vanaf de 4^e etage S
  - d. Vanaf de 5^e etage P

Via het Kiepad (wandelpad) aan de westzijde van de molen (rechts van ons bevindt zich de Rijnsburger-singel) bereiken we na circa 150 meter de Steenstraat. Deze drukke weg steken we voorzichtig over. Schuin links voor ons zien we het imposante gebouw van het **Museum Volkenkunde**.

Dit museum heet tegenwoordig officieel het "Nationaal Museum van Wereldculturen" en is een fusie van het Afrikamuseum, het Museum Volkenkunde en het Tropenmuseum. Het beheert ongeveer 400.000 objecten en is daarmee één van de grotere musea in Nederland.

2. Welke instelling was vóór 1935 in het museumgebouw gehuisvest?
  - a. Het archief van de regio Rijnland K
  - b. Het administratiekantoor van de Leidse universiteit E
  - c. De Regionale Verzekeringsmaatschappij (RVM) W
  - d. Een academisch ziekenhuis I

We lopen terug naar de Steenstraat en slaan rechtsaf. Na 200 meter (links zien we de Blauwpoortsbrug) blijven we rechtdoor lopen en komen terecht op het Kort Galgewater. Ongeveer 50 meter verderop maakt deze straat een hoek naar rechts. Bij de eerste straat gaan we rechtsaf. We bevinden ons in de Smidssteeg. Na 60 meter bereiken we de Morsstraat. Hier gaan we linksaf. Even verderop zien we de **Morspoort**.

De stadsuitbreidingen van Leiden in de 17^e eeuw maakten de aanpassing van de stadsverdedigingsgordel noodzakelijk. Willem L. van der Helm ontwierp vijf stenen stadspoorten waarvan de westelijke Morspoort (1669) en de oostelijke Zijlpoort (1667) tegenwoordig nog in volle glorie te zien zijn.

3. Wat springt bij de Morspoort al op enige afstand in het oog?
  - a. De poort beschikt over één grote ingang met aan weerszijden twee kleinere ingangen J
  - b. Het gebouw heeft de vorm van een cirkel D
  - c. De poort is aan alle zijden versierd met beeldhouwwerk van Rombout Verhulst N
  - d. De achtkantige dakkoepel A

Aan de stadszijde van de Morspoort wandelen we niet terug de Morsstraat in maar slaan direct rechtsaf. Na 60 meter bereiken we het Galgewater en zien aan onze rechterhand **Molen "De Put"**.

Molen "De Put" is een replica van een houten korenmolen uit 1619. Ze heeft haar naam te danken aan de naam van de oorspronkelijke eigenaar van de molen: Jan Janszn. Put.

4. Welke stelling is juist?
a.	De herbouw van de molen vond plaats in 1978	N
b.	Kap en kast van de molen vormen één geheel dat draait rond de as: de standaard	R
c.	Dit molentype komt het meeste voor in Nederland	E
d.	De herbouw van de molen is tot stand gekomen na een inzamelingsactie onder studenten en personeel van de Leidse Kunstacademie	A

We lopen over de fraaie Rembrandtbrug en komen terecht aan de ander kant van het Galgenwater in de Weddesteeg.

Na zijn geboorte en jeugd jaren in Leiden vertrok de wereldberoemde portretschilder, **Rembrandt van Rijn**, naar Amsterdam. Zijn geboortehuis bestaat helaas niet meer, maar de precieze plek is bekend. In de muur van het huis aan de Weddesteeg 27 is een gedenksteen ingemetseld.

5. Wanneer werd Rembrandt van Rijn geboren?
a.	15 juni 1606	U
b.	15 juli 1606	M
c.	15 juni 1607	K
d.	15 juli 1607	O

Aan het einde van de Weddesteeg slaan we linksaf het Noordeinde in. Na 150 meter steken we deze straat over en bereiken het Rapenburg.

Op Rapenburg 19 bevindt zich het Japanmuseum "**Sieboldhuis**". Hier zie je het mooiste uit Japan achter een Nederlandse historische gevel. Het museum is vernoemd naar arts Philipp Franz von Siebold (1796-1866), die - na 6 jaren voor de Nederlandse handelspost op het mini-eilandje Dejima bij Nagasaki te hebben gewerkt - dit huis van 1832 tot 1845 aan het Rapenburg bewoonde. Siebolds zeldzame verzamelingen zijn ook door keizer Akihito en keizerin Michiko bezichtigd tijdens hun staatsbezoek aan Nederland.

6. Wat behoort niet tot de collectie van medicus en botanicus Siebold?
a.	Lakwerk	E
b.	Japanse gebruiksvoorwerpen	V
c.	Geprepareerde dierenhuiden	R
d.	Landkaarten en tekeningen	L

Na ongeveer 30 meter slaan we over de brug rechtsaf de Groenhazengracht in. Even verderop bereiken we de Doelengracht. Aan de rechterzijde van deze gracht zien we de **Doelenpoort**.

De Doelenpoort (1645) is een rijksmonument. Deze gaf toegang tot de Doelen, een oefenterrein van de Leidse Schutterij. De poort verwijst naar één van de twee schuttersgilden in Leiden, nl. die van St. Joris. De geschilderde zandstenen poort is voorzien van twee Dorische halfzuilen en versierd met wapens en oorlogsattributen. Het beeldhouwwerk stelt Sint-Joris met de draak voor.

7. Welke bewering over de Leidse Schutterij is onjuist?
a.	De Schutterij bestond uit gewapende burgers	H
b.	De Schutterij verdedigde de stad in oorlogstijd	N
c.	De Schutterij was verantwoordelijk voor de jaarlijkse belastinginning	T
d.	De Schutterij speelde een belangrijke rol bij het handhaven van de openbare orde.	Z

We wandelen over de Doelengracht en gaan bij de eerste straat linksaf. Dit is de Doelensteeg.

Net voor het einde van de Doelensteeg zien we links op een zijmuur van een huis één van de vele prachtige gedichten staan die de binnenstad van Leiden sieren. Inderdaad, een lovenswaardig initiatief dat past in een universiteitsstad als deze!

8. Hoe luidt de eerste regel van dit muurgedicht van M. Vasalis?
- a. Ik ben een oceaan van wachten A
  - b. Ik trek mij terug en wacht E
  - c. Er is geen tijd J
  - d. Zuigende eb van het gemoed M

Aan het einde van de Doelensteeg slaan we rechtsaf en wandelen opnieuw over het Rapenburg. Op nummer 67-73 bevindt zich het **Academisch gebouw van de Universiteit van Leiden**.

Als beloning voor haar heldhaftig verzet in 1574 tegen de Spaanse belegeringstroepen kreeg Leiden van Prins Willem van Oranje en de Staten van Holland en Zeeland een universiteit binnen de muren. Deze werd in 1575 gehuisvest in de kapel van het voormalige Dominicanessenklooster. Dit gebouw wordt nog steeds gebruikt voor officiële gelegenheden, zoals afstuderen en promoveren. In het “zweetkamertje” mogen afgestudeerden hun handtekening op de muur plaatsen.

9. Welke tragische gebeurtenis vond plaats in 1616?
- a. Tijdens een verkeerd uitgevoerde scheikundeproef raken 18 studenten zwaargewond P
  - b. Een gedeelte van de linkervleugel van het academiegebouw stort in T
  - c. Opstandige studenten slopen het kostbare interieur van het academiegebouw O
  - d. Een grote brand beschadigt het academiegebouw W

De **Hortus Botanicus** (1590) werd gesticht als onderdeel van de Leidse Universiteit. Zij is daarom de oudste nog bestaande botanische tuin van Nederland. De eerste directeur was Carolus Clusius (Charles de l'Écluse), die zich vooral op medicinale planten richtte. Hij onderhield nauwe contacten met buitenlandse botanici en wisselde met hen gewassen, bollen, knollen en zaden uit.

10. Welke plant heeft hoogleraar Clusius niet in Nederland geïntroduceerd?
- a. De tulp K
  - b. De paardenkastanje B
  - c. De kiwi S
  - d. De snijboon D

We lopen het Rapenburg een klein stukje terug en nemen de eerste brug rechts. Dit is de Doelenbrug. Aan onze linkerhand zien we op Rapenburg 28 het **Rijksmuseum van Oudheden**.

Het Rijksmuseum van Oudheden is het nationale archeologiemuseum van Nederland. Koning Willem I stond aan de wieg van dit beroemde museum.

11. Welke collectie is niet in het museum te zien?
- a. Egypte R
  - b. Klassieke Oudheid (Grieken, Romeinen, Etrusken) L

- c. China en Japan E
- d. Nederland (Prehistorie, Romeinse tijd, Middeleeuwen) M

We wandelen een klein stukje terug over het Rapenburg en gaan bij de Doelenbrug linksaf de Houtstraat in. Na 40 meter komen we uit op het Gerecht. Hier zien we aan onze rechterzijde het oudste gedeelte van het **Gravensteen**.

Het Gravensteen dateert uit het begin van de 13^e eeuw en is het oudste stenen gebouw van de stad. Oorspronkelijk bestemd als woning voor de Hollandse graven kreeg het in de loop der eeuwen verschillende functies. In 1463 droeg de bourgondische hertog Filips de Goede het monumentale pand over aan het stedelijke bestuur van Leiden.

12. Welke functie heeft het gebouw nooit gehad?
- a. Gevangenis N
  - b. Tuchthuis T
  - c. Ambachtsschool F
  - d. Faculteitsgebouw van de Leidse Universiteit G

We lopen via de Muskadetsteeg om het Gravensteen heen en bereiken het Pieterskerkhof.

In de **Pieterskerk** werden vele bekende personen bijgezet: waaronder Jan Steen (kunstschilder) Gerard Dou (kunstschilder), John Robinson (geestelijk leider van de Pilgrim Fathers), Jacobus Arminius (theoloog) en Daniël Heinsius (wetenschapper).

13. Wie werd echter niet in de Pieterskerk begraven?
- a. Filips van Marnix van St. Aldegonde (dichter van het "Wilhelmus") U
  - b. Herman Boerhaave (geneesheer) E
  - c. Carolus Clusius (oprichter van de Hortus Botanicus) H
  - d. Rembrandt van Rijn (kunstschilder) D

Lucas van Leyden (1494-1533) is een zeer gewaardeerd en succesvol renaissancekunstenaar, geboren en overleden (aan tuberculose) in Leiden. In 1515 huwt Lucas Huygenszoon met Elisabeth van Boschhuyzen. Albrecht Dürer tekende een prachtig portret van hem in 1521. Lucas werd in de Pieterskerk begraven.

14. Met welke activiteit hield Lucas van Leyden zich niet bezig?
- a. Schilderen en tekenen K
  - b. Beeldhouwen van marmeren borstbeelden E
  - c. Maken van houtsneden V
  - d. Koper graveren en etsen S

Direct tegenover de Pieterskerk, op Klooststeeg 21, bevindt zich het **Jan Pesijnhofje**.

Begin 17^e eeuw stond op deze plek (Groene Poort) een groep arbeidershuisjes, waar de Engelse Pilgrim Fathers van 1609 tot 1620 hebben gewoond. De Waalse textielhandelaar Jean Pessin en zijn vrouw Marie de Lannoy kochten het perceel. Zij bepaalden in hun testament dat na hun overlijden een hofje met 12 huisjes zou verrijzen, gratis te bewonen door bejaarde en armlastige vrouwen uit de Waalse kerk. Het is nu een rijksmonument.

15. Wanneer vond de bouw van het Jan Pesijnhofje plaats?
a. Direct na de pestepidemie van 1655-1656	M
b. In de periode 1676-1678	F
c. In 1620, na het vertrek van de Pilgrim Fathers naar Amerika	C
d. In de periode 1681-1686	T

We wandelen verder door de Kloksteeg (aan onze linkerzijde bevindt zich de Pieterskerk). Bij de tweede straat gaan we rechtsaf. Dit is de Nieuwsteeg. Aan het einde van deze steeg lopen we over de Nieuwsteegbrug en zien schuin links van ons het **Burgemeester van de Werfpark** liggen.

Tijdens de koude middag van 12 januari 1807 legde een vrachtboot aan in het Rapenburg met als lading 17.760 kg buskruit. Mogelijk veroorzaakt door het opstoken van een kacheltje aan boord volgde een gigantische explosie. De woonwijk veranderde in een woestenberg en vele doden en gewonden waren te betreuren. Koning Lodewijk Napoleon kwam meteen naar Leiden om hulp te bieden.

16. Welke bewering is onjuist?
a. De ramp trof Leiden in een periode van verval	B
b. 160 mensen kwamen om	E
c. 2000 mensen raakten gewond	Z
d. Koning Lodewijk Napoleon hoorde de knal tijdens een werkbezoek aan Delft	M

Vóór 1807 was op de plek van het Van der Werfpark een woonwijk te vinden. Door de buskruitramp werd de hele wijk weggevaagd en bleef vele tientallen jaren leeg gebied. Pas in 1886 werd een park aangelegd met een monumentaal standbeeld gewijd aan Pieter Adriaanszn van der Werf (1529-1604), de burgemeester die de Leidenaren door het beleg van 1573-1574 heen sleepte.

17. Welke bewering over wat te zien is op de sokkel van dit beeld is onjuist?
a. Vier bronzen reliëfs met afbeeldingen van de strijd tegen de Spanjaarden en het ontzet van de stad door de Watergeuzen	I
b. Het wapenschild van de stad Leiden	F
c. In brons: twee gekruiste haringen naast een driepoot kookketel als symbolen van de hongersnood in 1574	D
d. De wapenschilden van de waterschappen van Rijnland, Delfland en Schieland, waar de dijken werden doorgestoken.	E

We wandelen verder door het Van der Werfpark en bereiken de Steenschuur. We lopen rechtdoor en steken vervolgens de drukke Korevaarstraat over. Schuin rechts gaan we de Hogewoerd in. Na ongeveer 100 meter steken we de eveneens drukke Sint Jorissteeg over en slaan meteen linksaf. Ongeveer 40 meter verderop, na de brug over de Nieuwe Rijn gaan we rechtsaf. We nemen vervolgens de eerste straat links. Dit is de Middelstegracht.

Aan de Middelstegracht 2-4 ligt het **Sint Annahofje**. Dit hofje met de 13 huisjes werd in 1492 gesticht door bierbrouwer Willem Claesz t.b.v. "arme vroukens van guede faem ende naem". Het wordt nu bewoond door 9 alleenstaanden. De kleine kapel is in originele staat en bevat gebrandschilderde ramen die tot de oudste in Nederland behoren, en een drieliuk schilderij van de Antwerpse schilder Pieter van Aelst (1502-1550), genaamd "De aanbidding der koningen". Het Aalmoeshuis behoort tot de Top 100 van de Rijksdienst Monumentenzorg. Het interieur heeft de Beeldenstorm ongeschonden overleefd.

18. Een algemene kennisvraag: In welk jaar vond deze Beeldenstorm plaats?
a. In 1517	A13 -> P4
b. In 1558	A13 -> P13
c. In 1566	A13 -> P6
d. In 1574	A13 -> P2

Weesjongen **Theunis Jacobsz van der Schacht** werd een succesvolle handelaar in veters, band en linten. Zonder nageslacht besloot hij in 1664 op de Middelstegracht (nr. 27) een aantal woningen te bouwen. Theunis overleed tijdens de pestepidemie van 1669-1670. Met de bouw van het hofje werd in 1671 begonnen. De voorgevel werd ontworpen door stadsmeester-timmerman Willem van der Helm. Op de gemeenschappelijke pomp in de binnenplaats staan 2 letters (R en P) gegraveerd. Uit de ene tuit kwam schoon regenwater, uit de andere pomp/grondwater.

19. Uit welk jaar stamt deze waterpomp?
a. 1672	A4 -> P12
b. 1711	A4 -> P8
c. 1730	A4 -> P16
d. 1777	A4 -> P10

In een authentiek arbeiderswoninkje aan de Middelstegracht 143 is het **Museum "Het Leids Weverhuis"** ondergebracht. Hier komt het oude beroep van huiswever weer tot leven.

20. Welke bewering is juist?
a. Het is het laatste wevershuisje van Leiden in de originele staat (ca. 1560)	A9 -> P14
b. Het museum werd geopend in het jaar 2000	A9 -> P3
c. Het wevershuisje heeft een trapgevel	A9 -> P17
d. Het antieke weefgetouw dateert uit 1740	A9 -> P11

Aan het einde van de Middelstegracht slaan we rechtsaf en lopen over de Oude Rijn. Aan het einde van deze straat steken we de brug over en bereiken het Havenplein. Hier gaan we rechtsaf de Grote Havenbrug over. Via de Haven komen we na 180 meter uit bij de **Zijlpoort** (1667).

Het is niet na te gaan in welk jaar Leiden stadsrechten heeft verworven, maar dit moet wel vóór 1300 hebben plaatsgevonden. Ook over de naam Leiden bestaat onzekerheid. Omdat Petrus als schutspatroon van de stad geldt, wordt Leiden wel de Sleutelstad genoemd. Haar stadswapen is in de loop der eeuwen aan veranderingen onderhevig geweest. Sinds 1950 figureert onder het wapenschild een spreuk in het Latijn. Deze is zichtbaar aan de buitenzijde van de Zijlpoort.

21. Hoe luidt deze wapenspreuk?
a. Magna Cum Laude (Met Grote Onderscheiding)	A16 -> P15
b. Haec Libertatis Ergo (Dit Omwille van de Vrijheid)	A16 -> P11
c. Nemo Sine Cruce (Geen Huisje zonder Kruisje)	A16 -> P6
d. Pace et Justitia (Vrede en Gerechtigheid)	A16 -> P14

We wandelen terug via de Haven over de Grote Havenbrug en gaan rechtdoor de Haarlemmerstraat in. Na ongeveer 200 meter steken we de drukke Pelikaanstraat over en vervolgen onze weg door de Haarlemmerstraat.

In voorbereiding :

Bordspel "Holland"

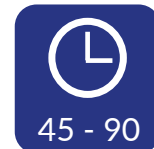
Een spannend familie- én strategisch bordspel in één doos voor vele uren speelplezier!

Bordspel "Holland"

Pak snel je koffers want we gaan op ontdekkingsstocht kriskras door Nederland! Tijdens je bezoek aan een groot aantal bekende en minder bekende toeristische bestemmingen binnen alle 12 provincies probeer je zoveel mogelijk producten te verzamelen waarmee Nederland de afgelopen eeuwen in het buitenland bekend is geworden, zoals: de tulp, de kaas, de klomp en de windmolen.

Maar wees op je hoede! Tijdens het spel zul je andere toeristen tegenkomen die met exact hetzelfde doel rondlopen en er alles aan zullen doen om je plan te dwarsbomen!

Lukt het jou om hen te slim af te zijn en de meeste overwinningpunten binnen te halen?

Belduna

Voor meer informatie over dit bordspel,

kijk op:

www.puzzeltochtonline.nl/bordspel_holland

Een algemene kennisvraag over **Jantje van Leiden**: Je “met een Jantje-van-Leiden ervan afmaken” betekent dat je niet je uiterste best doet. Of anders gezegd dat je er met de pet naar gooit.

22. Welke bewering over Jantje van Leiden is onjuist?
- a. Jantje heeft nooit bestaan. Het is een oud gezegde uit Vlaanderen A2 -> P9
  - b. De jongeman heette eigenlijk Johan Beukelszn (1509-1536) A2 -> P4
  - c. Hij verdiende in Vlaanderen de kost als kleermaker A2 -> P12
  - d. Hij was een rondtrekkend prediker van de Wederdopersekte en benoemde zichzelf tot koning van de stad Münster A2 -> P11

In de Haarlemmerstraat nemen we de eerste straat links. Dit is de Hooglandse Kerksteeg. Aan het einde van deze steeg steken we de Kerkbrug over en komen terecht op de Hooglandse Kerkgracht. Recht voor ons zien we de imposante **Hooglandse Kerk**.

Deze kerk, gebouwd in de 14^e eeuw, was oorspronkelijk gewijd aan Sint Pancratius. Na de Reformatie en de Beeldenstorm werd het gebouw in dienst genomen door de Protestanten. In die tijd werden draagkrachtige personen in de kerk begraven, totdat keizer Napoleon's edict dit gebruik in 1811 verbood. Ook in de Hooglandse Kerk werden de oude graven geruimd, maar vele hardstenen zerken bleven in de vloer behouden, onder anderen van Justinus van Nassau (1559-1631), luitenant-admiraal van Zeeland, gouverneur van Breda en diplomatiek medewerker van Johan van Oldebarneveldt.

23. Algemene kennisvraag: Van wie was Justinus van Nassau een natuurlijke zoon?
- a. Prins Willem van Oranje A5 -> P10
  - b. Prins Maurits van Oranje-Nassau A5 -> P8
  - c. Stadhouders Jan VI van Nassau-Dillenburg A5 -> P13
  - d. Prins Frederik Hendrik van Oranje A5 -> P17

Aan het einde van de Hooglandse Kerkgracht gaan we linksaf. We bevinden ons nu in de Nieuwstraat. Op de hoek met de Beschuitsteeg zien we het **Leiden American Pilgrim Museum**.

In de periode 1609-1620 kwam een groep Engelse puriteinse vluchtelingen naar Leiden. Deze woonden in wevershuisjes op de plek waar zich nu het Jan Pesijnhofje (Kloksteeg) bevindt. Een aantal van hen verkoos een nieuwe toekomst op te bouwen in New England (Amerika). Zij werden de Pilgrim Fathers genoemd.

24. Welke Amerikaanse president is geen afstammeling van de Pilgrim Fathers?
- a. President John C. Coolidge jr. A17 -> P3
  - b. President George H.W. Bush A17 -> P15
  - c. President Ronald W. Reagan A17 -> P1
  - d. President Franklin D. Roosevelt A17 -> P8

We lopen een klein stukje terug over de Nieuwstraat en zien na ongeveer 80 meter voor ons de **Leidse Burcht**.

Deze burcht is een rond 1150 door mensen opgeworpen heuvel op een strategische plaats tussen twee armen van de Rijn. Ze is één van de oudste vestingen van Nederland. Graaf Dirk VI liet de houten palissade vervangen door een tufstenen ringmuur van 6,2 m hoog en ca. 85 cm dik. Na gevechten in 1275 werd de vesting herbouwd door graaf Floris V.

25. Welke bewering is juist?

- a. De burcht is het enige bouwwerk van Leiden dat ouder is dan de stad zelf A11 -> P2
- b. In 1615 kocht het stadsbestuur zowel de heuvel als de burcht A11 -> P11
- c. Het verhaal gaat dat er al vanaf de 8^e eeuw een groot verdedigingswerk op de plek van de Leidse burcht stond A11 -> P9
- d. De Leidse burcht is tegenwoordig eigendom van de Historische Vereniging Oud Leiden A11 -> P16

We wandelen terug naar de Nieuwstraat en slaan rechtsaf de Burgsteeg in. Deze komt uit op de karakteristieke **Koornbrug** (lokaal ook wel Korenbeursbrug genoemd).

De Koornbrug is een stenen boogbrug over de Nieuwe Rijn. Het was eeuwenlang de locatie waar koren werd verhandeld. In 1642 werd de oude brug vervangen door een nieuwe met drie bogen en chique natuurstenen fronten. In 1825 werd een dubbele overkapping toegevoegd, zodat de handelaren en de producten tijdens regenbuien droog bleven. Sinds 1968 is de markante brug een rijksmonument.

26. Welke stelling is onjuist?

- a. De oorspronkelijke naam van de Koornbrug is: St. Petrusbrugge A15 -> P8
- b. De houten overkapping dient om de koopwaar te beschermen. A15 -> P7
- c. De gaten in de bovenbouw waren bedoeld voor ventilatie A15 -> P14
- d. De bovenbouw bestaat uit twee Neoclassicistische houten galerijen aan weerszijden, met dorische zuilen A15 -> P5

We lopen over de Koornbrug en lopen rechtdoor de Koornbrugsteeg in (aan onze rechterzijde zien we het **Stadhuis** van Leiden. Aan het einde van deze brede steeg gaan we rechtsaf de Breestraat in.

Na het Leids Ontzet in 1574 groeide de stad weer snel. Een groter stadhuis, in Weser-Renaissance stijl, werd in 1597 ontworpen door Haarlems stadssteenhouwer Lieven de Key en door Lüder von Bentheim. Lüder werkte bij zijn ontwerpen graag met het harde zandsteen. In februari 1929 brak een felle brand uit. Alleen de grandioze façade aan de Breestraat werd hersteld. In 1940/1941 was de wederopbouw van het bijbehorende gebouw, in eigentijdse stijl, gereed. De lichtste klokken van het carillon werden echter door de Duitse bezetter weggevoerd.

27. Welke stadsarchitect ontwierp in de jaren '30 van de 20^e eeuw het nieuwe stadhuis?

- a. Nicolaas Lansdorp A6 -> P10
- b. Cornelis Jouke Blaauw A6 -> P13
- c. Hermann Friedrich Mertens A6 -> P7
- d. Willem Reitsema A6 -> P1

We wandelen verder door de drukke Breestraat en beantwoorden opnieuw een algemene kennisvraag over Leiden.

Voor vele inwoners van Leiden is de datum **3 oktober** al bijna 450 jaar lang de belangrijkste dag van het jaar. Zij herdenken het ontzet van de stad, na lange tijd van beleg door de Spanjaarden, de hongersnood en de vele burgers, die toen omkwamen. Bij die traditie horen historische optochten en het eten van hutspot, haring en wittebrood. Natuurlijk wordt ook de **vlag** van de stad Leiden overal uitgestoken.

28. Algemene kennisvraag: Hoe ziet de gemeentevlag van Leiden eruit?
- a. Drie horizontale banen (rood - wit - blauw) met grotendeels in de witte baan een witte cirkel met rode rand met daarin twee gekruiste sleutels in rood A14 -> P6
  - b. Drie horizontale banen (oranje - wit - blauw) met grotendeels in de witte baan een witte cirkel met rode rand met daarin twee gekruiste sleutels in rood A14 -> P11
  - c. Drie horizontale banen (rood - wit - rood) met grotendeels in de witte baan een witte cirkel met rode rand met daarin twee gekruiste sleutels in rood A14 -> P12
  - d. Drie horizontale banen (blauw - wit - groen) met grotendeels in de witte baan een witte cirkel met rode rand met daarin twee gekruiste sleutels in rood A14 -> P1

Het **Gemeenlandshuis** aan de Breestraat 59 is één van de mooiste gebouwen van Leiden. Het werd in de 14e eeuw gebouwd. De prachtige façade stamt uit 1598. Het interieur is halverwege de 17e eeuw aangepast aan de smaak van toen. Bij de restauratie van 1963-1971 is het gebouw in de stijl van de Gouden Eeuw teruggebracht.

29. Wie is de huidige eigenaar van dit unieke gebouw?
- a. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen A10 -> P9
  - b. De Gemeente Leiden A10 -> P13
  - c. Het Hoogheemraadschap van Rijnland A10 -> P7
  - d. De provincie Zuid-Holland A10 -> P10

Schuin tegenover het Gemeenlandshuis lopen we de Vrouwensteeg in. Aan het einde van deze steeg slaan we rechtsaf en komen op de Aalmarkt terecht. Op huisnummer 21 vinden we **de Waag**.

Het water van de Rijn was in voorbije eeuwen een levensader voor Leiden. Goederen werden op platbodems de stad binnengevaren. De waar werd aan de kade gelost. In de Waag werden de aangevoerde goederen gewogen. De gewichten waren officieel geijkt en kopers konden er zeker van zijn dat ze niet werden bedrogen. De Leidenaars maakten gebruik van een houten waaggebouw en hijskraan uit 1455. Na tweehonderd jaar waren deze aan vervanging toe. Bouwmeester Pieter Post ontwierp en bouwde een gebouw in Hollands classicistische stijl. Beeldhouwer Rombout Verhulst zorgde voor een toepasselijk reliëf boven de poort.

30. In welk jaar werd de stenen versie van de Waag gebouwd?
- a. 1657 A7 -> P4
  - b. 1658 A7 -> P15
  - c. 1659 A7 -> P2
  - d. 1660 A7 -> P16

We wandelen over de Aalmarkt (richting het stadhuis) en gaan de eerste brug links over. Dit is de Visbrug. We lopen door de Hoogstraat en gaan over de Sint Jansbrug de Donkersteeg in. Aan het einde van deze steeg bereiken we de Haarlemmerstraat (winkelstraat). We slaan linksaf en zien na een kleine 50 meter de **Hartebrugkerk** aan onze rechterhand.

Omdat alle grote kerken na de Reformatie in protestantse dienst waren overgegaan, moest na invoering van de algehele godsdienstvrijheid een katholieke kerk van de parochie van de heilige Petrus en Paulus in Leiden worden gebouwd. De kerk kwam in 1836 beschikbaar. De totale kosten bedroegen 80.000 gulden. De naam stamt af van de toenmalige ervoor gelegen Hartebrug.

31. Hoe luidt de Latijnse spreuk die de voorkant van de Hartebrugkerk siert?
a. Ad maioram Dei gloriam (Tot meerdere eer van God)	A3 -> P12
b. Sic transit gloria mundi (Zo vergaat 's werelds roem)	A3 -> P7
c. Hic domus Dei est et porta coeli (Dit is het huis van God en de poort naar de hemel)	A3 -> P5
d. In Dei Nomine Feliciter (Gelukkig in Gods naam)	A3 -> P16

We passeren de Hartebrugkerk aan de rechterzijde en bevinden ons op de Lange Mare. Na 100 meter gaan we linksaf de Vrouwenkerkkoorsteeg in. Even verderop bereiken we het **Vrouwenkerkhof**.

Op het Vrouwenkerkhof zijn nog enkele overblijfselen te zien van de in de 19^e eeuw gesloopte Vrouwekerk. Tussen 1572 en 1818 was deze kerk het onderkomen van de Waalse Gemeente in Leiden.

32. Welke naam had de buurt rondom het Vrouwenkerkhof in de 10^e eeuw?
a. Rijnzicht	A8 -> P4
b. Voorburg	A8 -> P11
c. Maredorp	A8 -> P15
d. Noordvest	A8 -> P9

We lopen rechtdoor de Lange Sint Agnietenstraat in. we linksaf de Vrouwenkerkkoorsteeg in.

Het **Rijksmuseum Boerhaave** (Lange Sint Agnietenstraat 10) is zowel voor jong als oud een boeiend museum. Het is vernoemd naar Herman Boerhaave (1668-1738), in zijn tijd een wereldberoemde arts en onderzoeker. Het museum is ondergebracht in het voormalige St. Caeciliaklooster. In dit museum zijn o.a. de microscopen van Antoni van Leeuwenhoek en de eerste slingerklok van Christiaan Huygens te bezichtigen.

33. Voor welk vakgebied waren deze historische wetenschappelijke instrumenten niet bedoeld?
a. Anatomie	A12 -> P13
b. Scheikunde	A12 -> P5
c. Waterbouw	A12 -> P17
d. Astronomie	A12 -> P8

We vervolgen onze wandelpuzzeltocht door de Lange Sint Agnietenstraat. Deze gaat over in de Sionstraat. Aan het einde van deze straat gaan we linksaf de Caeciliastraat in. Vervolgens nemen we de eerste straat rechts. Dit is de Lange Lijsbethsteeg. We gaan de voetgangersbrug over en wandelen linksaf de Oude Singel op.

De **Lakenhal** (Oude Singel 32) dateert uit 1642 en diende tot 1800 als onderkomen voor de staalmeesters van lakense stoffen. De Lakenhal is ontworpen door de bekende stadsbouwmeester Arent van 's-Gravensande. De stijl is Hollands Classicisme. In 1823 begon een periode van economische neergang voor de Leidse textielnijverheid.

34. Op welke wijze kon men laken van uitstekende kwaliteit herkennen?
a. Men maakte aan dit laken een loodje vast	A1 -> P3
b. Men bracht op alle vier hoeken van het laken een afdruk (afmeting: 4 x 4 cm) van het Leidse stadswapen aan.	A1 -> P14
c. Men naaide met wit garen aan één van de vier zijden van het laken de tekst "qualis praeclara" (Latijn voor: "kwaliteit uitstekend")	A1 -> P1

Dit was de laatste vraag van onze wandelpuzzeltocht door het historische centrum van Leiden. Je hebt nu in totaal 17 letters én 17 letterposities verzameld. Deze vormen gezamenlijk de naam van een rijkgedecoreerd woonhuis aan het Kort Galgewater in Leiden.

Weet jij om welke naam het gaat? Vul deze tot slot hieronder als oplossing in. Succes!

OPLOSSING:

1.	2.		3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
----	----	--	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

We wandelen verder over de Oude Singel en slaan na 60 meter rechtsaf de Nieuwe Beestenmarkt in. Recht voor ons zien we Molen "De Valk", het begin- en eindpunt van onze toeristische wandelpuzzeltocht.

We hopen dat we je met deze puzzeltocht een leuke dag in historisch Leiden hebben bezorgd!

Vond je deze toeristische puzzeltocht leuk?

Probeer dan ook deze eens:

Autopuzzeltocht: Bollenstreek

Afstand: 65 km

Route:

Noordwijk - Noordwijkerhout - De Zilk - Hillegom - Keukenhof - Lisse - Teylingen - Sassenheim - Warmond - Oegstgeest - Rijnsburg - Valkenburg - Katwijk - Noordwijk.

Fietspuzzeltocht: Gemeente Katwijk

Afstand: 16 km

Bezienswaardigheden:

o.a. Katwijk aan Zee: Vuurbaak, Andreaskerk en -hofje, Nieuwe Kerk; Katwijk a/d Rijn: Molen De Gerechtigheid; Valkenburg: Toren-museum; Rijnsburg: Spinozahuis.

Wandelpuzzeltocht: Haarlem

Afstand: 5 km

Bezienswaardigheden:

o.a. Sint Bavokerk, Vleeshal, Corrie ten Boomhuis, Frans Halsmuseum, Historisch Museum, Teylers Museum, Amsterdamse Poort, Molen "De Adriaan", Teylers Hofje, Hofje van Staats, Hofje "De Bakenesserkamer"

Disclaimer:

Belduna stelt zich aansprakelijk noch voor enige schade onverhoopt ontstaan door onjuiste informatie in deze puzzeltocht, noch voor schade aan jouw persoon, je medegenoten, je eigendommen of aan derden tijdens het maken van deze puzzeltocht.